

AUTORES DIVERSOS,

La Guerra de Sucesión en España y América. X Jornadas Nacionales de Historia Militar. Sevilla, 13-17 de noviembre de 2000, Sevilla:

Deimos, 2001, 1.146 p.

GONZÁLEZ CRUZ, David,

Guerra de religión entre príncipes católicos. El discurso del cambio dinástico en España y América (1700-1714),

Madrid: Ministerio de Defensa, 2002, 319 p.

La Guerra de Successió Espanyola (1702-1714) fou un conflicte que implicà diversos estats europeus. França defensava els drets successoris del duc d'Anjou, Felip V; mentre que Anglaterra, Províncies Unides, l'Imperi Austríac i, des de 1703, Savoia i Portugal defensaven els drets de l'arxiduc Carles d'Àustria. Va ser un conflicte internacional que va esdevenir una guerra civil. En aquesta guerra es debatia la successió a la corona espanyola, la possibilitat de repartir-se els seus territoris i d'adquirir beneficis del comerç amb les colònies americanes. Espanya en aquells moments constituïa un imperi europeu i també americà, a més de tenir possessions a Àsia. Per aquest motiu, malgrat que l'escenari bèl·lic decidíu va ser l'europeu, també va tenir repercussions a Amèrica. Són poques les obres que tractin la Guerra de Successió en la seva dimensió europea i americana. Dos exemples recents són *La Guerra de Sucesión en España y América*, i l'obra de David González Cruz, *Guerra de religión entre príncipes católicos*.

La Guerra de Sucesión en España y América aplega 61 comunicacions presentades a les X Jornades Nacionals d'Història Militar. D'igual manera que les anteriors jornades, van celebrar-se a Sevilla i estan organitzades per la Càtedra General Castaños, entitat cultural depenent de la Regió Militar Sud. La majoria dels investigadors provenia d'universitats andaluses, cosa que va condicionar l'abast geogràfic de les comunicacions. Aquestes es troben agrupades en vuit apartats d'extensió molt desigual. Les referents al conflicte a Espanya, a l'exèrcit i als ajuntaments van ser les que van atreure més atenció per part

dels participants que, com es pot observar, no van restringir-se a la història militar. L'apartat «El conflicto en España» aplega deu comunicacions que, majoritàriament, fan referència al desenvolupament del conflicte i a les seves conseqüències en àmbits locals. També és així en casos de comunicacions que porten títols que fan pensar en contextos regionals (A. Gómez, R. Martín i M. A. Romero). Les anàlisis regionals han permès diversificar els aspectes tractats. Per exemple, en els casos d'Aragó (J. A. Armillas i B. M. Pérez) i Nàpols (A. Romanos) s'introdueixen consideracions sobre les causes del posicionament austriacista o borbònic, de forma molt més reeixida en el segon cas. També s'ha analitzat la unió defensiva dels regnes d'Andalusia, que durant l'edat moderna constituïen entitats administratives i militars diferenciades (J. Contreras). En general, els estudis regionals presenten un major grau d'elaboració i anàlisi. Els estudis locals de vegades es troben en un estadi molt preliminar, limitats al resum de fonts primàries i amb mancances bibliogràfiques (especialment A. Redondo). Al segon apartat, «La guerra en la América española», figuren sis comunicacions. L'àmbit geogràfic és més ampli, referit al conjunt dels territoris americans espanyols. S'analitzen aspectes com l'administració, les comunicacions (R. Alonso, M. Salud, J. Cervera i P. E. Pérez-Mallaína), les fronteres i el coneixement del territori (M. Cuesta). També s'analitzen contextos regionals (L. Navarro) i locals (J. Ruiz). L'exèrcit (de Felip V) és el tema que ha recollit major nombre de contribucions. En concret, 14. No resulta sorprenent, ja que es van realitzar importants

reformes que han portat a parlar d'un exèrcit nou, com fa M. Claro a la seva comunicació. Es van millorar les formes de reclutament, es va introduir nou armament (el 1703, el fusell amb baioneta) i noves formes d'organització (regiments, a partir de 1704). Es tracten temes com la infanteria (A. de Pablo i F. J. Ronco), la marina (H. O'Donell y Duque de Estrada i M. Martínez), les ordenances militars (M. J. Parejo i F. Salas) i, a Mallorca, les institucions instaurades després de la guerra (T. Caimari i A. M. Coll). El quart apartat, «Episodios destacados», resulta propici per a la historiografia nacionalista. Tres de les cinc comunicacions que el componen estan dedicades a la pèrdua de Gibraltar (1704). Van des de l'exposició relativament neutral de A. J. Sáez al patriotisme abrandat de «Comportamiento heroico y fidelidad absoluta de la ciudad de Gibraltar con su rey Felipe V, durante el asedio», de M. P. de la Gándara. Els ajuntaments de les diverses poblacions (apartat cinquè) van haver de fer aportacions econòmiques, reclutar soldats i allotjar tropes, cosa que els va generar greus dificultats. En gairebé totes les comunicacions es fa referència a ajuntaments andalusos, especialment del regne de Sevilla. L'única excepció és l'estudi de la hisenda municipal de la vila d'Artà (Mallorca) realitzat per A. Picazo. Es tracten de forma reiterativa les contínues demandes de finançament i reclutament de l'administració central, cosa que sintetitza J. Calvo al text que encapçala l'apartat. La sisena part, dedicada a les relacions internacionals, és de les més reduïdes (quatre comunicacions) i variades, ja que es tracten les relacions amb el Vaticà, la cort de Versalles, Brasil i Rússia. En el cas rus (tractat per Z. Kimene) es fa referència al període immediatament posterior a la guerra. A l'apartat «La repercusión en la ciencia y la cultura» es tracten temes com les matemàtiques, la medicina, l'arquitectura, les uni-

versitats... Resulta especialment suggerent la comunicació de R. Segura, on s'analitza la pintura i el gravat. Explica com Felip V va mostrar la seva voluntat de desvincular-se dels anteriors regnats dels Àustries a través de la representació del poder. Finalment, el darrer apartat està dedicat a les fonts documentals i aplega quatre comunicacions. La de S. Arribas, a partir de fonts judicials, mostra que el posicionament proborbònic a la Corona de Castella no era tan unànime com donen a entendre els altres autors. A més, permet matisar l'afirmació de M. P. Cuesta, segons la qual els romanços populars conservats als *pliegos de cordel* són «testimonio documental del sentir popular de los acontecimientos que tenían lugar y del —y en el— momento que ocurrían» (p. 1088). Aquest tipus de literatura estava *dirigida* a les classes populars. S'editaven les obres que es presumia que agradarien a aquest públic però, a la vegada, eren una eficaç forma de propaganda. L'autora, que estudia els romanços proborbònics, constata la tendència a qualificar d'heretges les tropes austriacistes i a tractar el conflicte com una guerra religiosa (p. 1098-1099). És aquest el tema que tracta David González Cruz a *Guerra de religión entre príncipes católicos*.

El doctor David González és un professor titular de la Universitat de Huelva que en els darrers anys ha orientat les seves investigacions a la història de les mentalitats en el món iberoamericà. *Guerra de religión entre príncipes católicos* constitueix un estudi sobre la propaganda política durant la Guerra de Successió. Aquest tema havia estat tractat el 1966 per M. Pérez i, per al cas català, el 1991, per part de R. M. Alabrús¹. González Cruz, a diferència dels anteriors autors, examina el discurs bèl·lic al territori espanyol peninsular i a les colònies americanes. A més, se centra en la utilització de reclams de tipus religiós. És per això que ens aporta informacions sobretot de la pro-

1. PÉREZ PICAZO, María Teresa, *La publicística española en la Guerra de Sucesión*, Madrid: CSIC, 1966 i ALABRÚS IGLÉSIES, Rosa Maria, «La societat catalana durant la Guerra de Successió a través de la publicística», *Manuscripts*, núm. 9, 1991.

paganda felipista, ja que el bàndol borbònic va incentivar en major grau l'esperit de croada del conflicte. Per això van aprofitar que Anglaterra i Províncies Unides, els principals estats aliats de l'arxiduc Carles d'Àustria, eren protestants. Els austriacistes van intentar contrarestar aquesta propaganda diluint el contingut religiós atorgat al conflicte, ressaltant les virtuts religioses de l'arxiduc, recordant els esforços de la dinastia Habsburg en la lluita contra heretges i infidels i les aliances de França amb aquests... En darrer terme —el que resulta paradoxal pel tipus de propaganda utilitzat pel bàndol borbònic—, van aprofitar el trencament de Felip V amb la Santa Seu (1709) arran del reconeixement papal de l'arxiduc. Donar un caràcter religiós a la guerra permetia a Felip V respectar i alhora aprofitar el testament de Carles II. En el document s'afirmava que no podria regnar algú que no fos catòlic i que calia reduir els tributs llevat que es destinessin a defensar el catolicisme. D'aquesta manera, afirmant que la guerra era una lluita contra l'heretgia, mantenia l'adhesió dels súbdits i es legitimava l'augment de la pressió fiscal. L'autor explica els mecanismes propagandístics que caracteritzaven com a religiós un conflicte entre dos pretendents al tron catòlics. En tots dos bàndols s'implorava la intervenció de Déu, la Verge, els àngels o els sants per guanyar la guerra, adoptant uns plantejaments que D. González qualifica de politeïstes. D'igual manera, presumptes miracles, profecies i presagis eren utilitzats pels dos bàndols, així com el simbolisme de requisar banderes o estendards de l'enemic. El bàndol felipista va insistir en la demonització de l'adversari a través de mecanismes com el teatre, els romanços i la literatura popular (com havia constatat M. P. Cuesta). La constant apel·lació a la divinitat es materialitzava en cerimònies com rogatives, celebracions de victòries i altres actes festius, accions de gràcies i homenat-

ges fúnebres als militars. L'Església va quedar dividida entre els partidaris de l'arxiduc (capellans catalans, valencians i aragonesos i una part important dels ordes religiosos de Castella i Aragó) i els de Felip V (clergat parroquial castellà, jesuïtes i la majoria dels bisbes). Va ser un fort suport per als seus respectius bàndols des del punt de vista propagandístic (també utilitzant la confessió), econòmic i fins i tot militar (especialment en el bàndol borbònic). L'autor afirma que l'estratègia publicística dels partidaris de Felip V va tenir èxit, que el missatge religiós va ser assumit per les capes populars i no va poder ser contrarrestat pels austriacistes. Això últim es podria matisar perquè, si bé els territoris de la Corona de Castella i les colònies americanes van mantenir-se fidels a Felip V, no va ser així en el cas de la Corona d'Aragó. El 1705, anys després d'haver-se iniciat la guerra (i la propaganda), van caure en mans dels aliats, que van tenir un important suport de la seva població.

La guerra de Sucesión en España y América i Guerra de religión entre príncipes cristianos són dos exemples d'obres que intenten integrar l'anàlisi de la guerra en els seus àmbits espanyol i americà, amb diferents resultats. D. González és qui assoleix millor aquest objectiu, a banda de fer una excel·lent anàlisi de la propaganda de guerra. A *La guerra de Sucesión en España y América* manté el protagonisme l'anàlisi del conflicte bèl·lic en el territori peninsular, sense fer-ho de forma conjunta amb Amèrica. Les contribucions que en formen part tenen una qualitat i un nivell d'anàlisi molt diferents entre si, però que poden resultar molt útils per estudiar els aspectes bèl·lics de la Guerra de Successió i les seves repercussions als municipis, especialment a Andalusia.

Nàdia Varo Moral.

Universitat Autònoma de Barcelona